

Adolf von Harnack:

stručné

dejiny dogmy

Preklad a úprava: M.B. BENJAN

Z nemeckého originálu **A. v. Harnack: DOGMENGESCHICHTE** (1886 – 1889)
do češtiny preložil Fr. Žilka (1903),
poslovenčil a upravil M. B. Benjan (2005)

ISBN 80-89029-77-9

Úvod k slovenskému vydaniu.

Prečo Harnack?

V skupine nemeckých tzv. „liberálnych“^{*)} teológov 19. stor. (presnejšie konca 18. až začiatku 20. stor.) vysoko „nad niveau“ vyčnieva trojica gigantov – F. Schleiermacher (1768-1834), A. Ritschl (1822-1889) a A. v. Harnack (1851-1930). Ak teológ (aj dnešný!) nechce zostať „pologramotným“ vo svojom odbore, mal by poznať teológiu týchto troch „klasikov“ (prínajmenšom v hrubých rysoch ich základné diela), a to aj vtedy, keď sa s ich závermi, názormi a metódami nestotožňuje. Nielen preto, že ide o „typických predstaviteľov“ a „pionierov“ modernej teológie, ale najmä pre rozsah a závažnosť ich diela, ktoré im získalo nielen obdiv nasledovníkov, ale aj rešpekt a úctu protivníkov. Napr. K. Barth, ktorý stál na úplne opačnom „póle“ teológie (hoci bol priamym Harnackovým žiakom) píše o prvom z tejto trojice: „...Jeho meno patrí, a vždy bude patriť, na prvé miesto v dejinách novodobej teológie... Platí o ňom, čo vo svojom prejave... on sám povedal o Fridrichovi Veľkom: „*Netvori školu, ale epochu*“... (19. storočie) na poli teológie, to bolo jeho storočie... Máme dočinenia s heroickou postavou, akých je v teológii veľa málo. Kto nič nespozoroval zo žiary, ktorá z tľphto muža vychádzala a ešte vychádza, ba kto jej nepodľahol, ten nech proti nemu nepozdvihne ani prst... Také dielo či človek, ktorý by Schleiermachera mohol nielen kritizovať alebo sa s ním merať, sa ešte neobjavil... Filozofia, veda, politika, spoločenský život a umenie – toho všetkého sa zúčastňuje, to všetko je jeho vlastnou vecou, a všade tu cíti svoju zodpovednosť a povolanie. Ako teológ bol moderným človekom, a to s dobrým svedomím.“ (Citované z: K. Barth: „Protestantská teológia v XIX. storočí“).

Adolf von Harnack bol profesorom teológie postupne v Lipsku, Giessene, Marburgu a Berlíne. Už za svojho života – ako takmer všetci veľkí, „originálni“ muži – bol kontroverznou osobnosťou: niektorí (najmä z cirkevnej vrchnosti) ho odsudzovali a nenávideli, iní ho naopak obdivovali, vysoko si ho nielen cenili, ale aj ctili; dokazuje to aj fakt, že v r. 1914 bol cisárom Wilhelmom II. poctený povýšením do šľachtického stavu (preto to „von“ v jeho mene).

Priamo klasickými sa stali najmä dve Harnackove diela: „Dogmengeschichte“ („Dejiny dogiem“) a „Das Wesen des Christentums“ (ide o záznam cyklu jeho 16 prednášok, ktorý v prekladoch vyšiel pod rôznymi názvami, napr. „Podstata kresťanstva“ alebo „Čo je kresťanstvo?“).

Harnack bol „ritschlovec“, a rovnako ako jeho učiteľ, aj on zdôrazňoval, že evanjelium bolo zdeformované cudzorodým vplyvom gréckej filozofie. Ježišovo evanjelium, jeho jednoduché „náboženstvo“ – poslanstvo o Božom kráľovstve, o Božom otcovstve a ľudskom bratstve, sa zmenilo, najmä vplyvom apoštola Pavla, na ná-

^{*)} Pojem „liberálna teológia“ má u nás pejoratívny charakter. Majú to na svedomí predovšetkým konzervatívci, ktorí zaujali vedúce pozície vo väčšine kresťanských cirkví, ale čiastočne aj samotní „liberálni teológovia“, ani nie tak „priekopníci“ tľphto nového pohľadu na staré (zo staroveku a stredoveku pochádzajúce) teologické problémy, ako skôr niektorí ich epigóni, ktorí išli občas do extrémov, a neraz by boli „s vaničkou vyliali aj dieťa“ (objektom ich kritiky sa totiž stali nielen deformácie evanjelia, ale i ono samotné).

boženstvo o Ježišovi a neskôr sa transformovalo v dogmu o vteleení Božieho Syna. Evanjelium, to je poznanie a uznanie Boha ako Otca, istoty spásy, pokory a radosti v Bohu a bratskej lásky medzi ľuďmi. A toto živé evanjeliové posolstvo bolo v priebehu kresťanských dejín zatemnené gréckou filozofiou, skostnatelo v nemenné dogmy a evanjeliová sloboda bola dusená cirkevným zákonníctvom. Preto odmieta všetky tzv. „klasické vyznania ekumenických koncilov“.

Harnack však súčasne obnovuje (dovtedy spochybňovanú) historickú dôveryhodnosť tzv. synoptických evanjelií, pričom mu, pravda, neušiel veľký odstup medzi nimi a ostatnými spismi novozákonného kánonu. Poukazuje na to, že evanjelium, v tej forme ako ho kázal Ježiš, neohlasuje Syna, ale iba Otca, a odmieta „cirkevnú christológiu“ ako ovocie kontaminácie gréckym (pohanským) myslením.

Ak použijem Harnackovu metaforu – jeho prirovnanie dogmatického kresťanstva k barokovej stavbe – potom prečudesné premeny, ktoré postihli Evanjelium, ktoré je jasné, zrozumiteľné a oslobodzujúce, možno prirovnať postupným prestavbám stavby, pôvodne veľmi účelnej a krásnej vo svojej jednoduchosti; keď k tejto stavbe pristúpili starovekí „teofilozofi“ pohanského pôvodu, zvyknutí na „honosnejšie“, pestrejšie, farebnejšie náboženské konštrukcie, pozdávalo sa im Evanjelium príliš chudobné (vhodné možno pre „plebs“, ale nie pre „elitu“, pre vzdelancov ich doby), a tak ju začali prestavovať, „vzýdobať“, až ju premenili na niečo čo zhruba pripomína „barokovú stavbu“, v skutočnosti je to však mátež, spleť najrôznejších štýlov, v ktorej sa pôvodné jadro úplne stratilo. V priebehu doby ďalšie generácie teofilozofov postupne naliepali na stavbu ďalšie „ozdoby“, až takmer celý komplex udusili, znefunkčnili. Museli prísť „reštaurátori“ – reformátori, aby odstránili „okrasu“, dusiace a deformujúce stavbu kresťanstva. Ale ani im sa to vždy nedarilo. Aj o tom, ako a prečo sa tak dialo, a ako do dopadlo, je táto Harnackova kniha.

Dnešným dogmatikom a konzervatívcom celkom isto veľmi vyhovuje, že súčasnej generácii vzdelancov, dokonca i samotných teológov, meno Harnack už mnoho nehovorí, alebo iba ako synonymum „heretika“, opovážlivca, ktorý sa pokúsil rušiť ich „sladký pokoj“. A z toho vyplýva aj moja odpoveď na otázku „prečo Harnack?“. Preto, aby sme našej generácii ukázali, o čo Harnackovi a ostatným podobne zmyšľajúcim teológom naozaj išlo, aby príslušníci tejto generácie mohli sami posúdiť, ako je to s tou jeho „herézou“, v čom spočíva ten jeho „liberalizmus“.

Prečo „Dejiny dogmy“?

Dejiny nás majú učiť; často býva pri rôznych príležitostiach opakovaný, ako akýsi bonmot alebo „zrnko múdrosti“, výrok „Historia magistra vitae“; pochádza zo staroveku, jeho autorom nie je nik iný, ako slávny rímsky rečník Cicero. Vo všeobecnosti sa to chápe tak, že poznanie dejín nás má uchrániť od opakovania chýb minulosti. Rád by som však pripomenul, že „historia magistra vitae“, to nie je celý výrok, iba jeho torzo; celý výrok totiž znie: „Historia est testis temporum, lux veritatis, vita memoriae, magistra vitae, nuntia verustatis“ (teda dejiny sú nielen „učiteľkou života“, ale aj „svedectvom času, svetlom pravdy, životom pamäti a zvestovateľom dávnych dôb“). Teda aj „lux veritatis“ – a o to tu hlavne pôjde: posvietiť si na pravdu! Skonfrontovať to, čo nám je o istých skutočnostiach tvrdené, s historickými faktami. Celkom isto budú niektorí prekvapení týmito faktami, dokazujúcimi, že vôbec nie je pravdou, čo sa tvrdí (a čím sa odôvodňuje tradícia a dogma), že vraj platí „quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est“. Lux veri-

tatis im jasne ukáže, že to, čo učí súčasná teológia, sa zďaleka neučilo „vždy, všade a všetkým“. A ukáže im aj to, aké metódy boli používané na presadenie učenia, zdedeného zo staroveku a stredoveku; a tiež, že to, čo motivovalo starovekých a stredovekých teológov konštruovať svoje teórie a presadzovať isté učenie, zďaleka nebol vždy iba ich čistý záujem o poznanie pravdy, ale často tu zohrali úlohu (a to podstatnú, rozhodujúcu) také skutočnosti, ako samofúbosť, osobné spory, politické, mocenské záujmy, neuveriteľne drastický nátlak (nielen psychický, ale aj fyzický), ďalej, že tu boli určujúce vplyvy nielen dobových názorov (paradigmy), ale aj okoliťého, ešte veľmi živého a vplyvného pohanstva a mnoho iných činiteľov, ktoré ovplyvňovali hlasovanie na konciloch, prijímanie „symbolov“, dogiem, a ktoré (ako tvrdia niektorí i dnes) majú údajne tzv. „apoštolskú autoritu“.

Prečo „Dejiny dogmy“?

Určite nie preto, žeby sme azda dogmu považovali za dôležitú pre vieru, či dokonca spásu, človeka. Práve naopak, editor tþhto vydania knihy sa stotožňuje s jej autorom v tom, že dogma vlastne do náboženstva vôbec nepatrí. Čo do neho patrí, a čo je naozaj dôležité pre vieru a pre spásu, to sa nachádza v Písme, najmä v evanjeliu. Tam je celá „Kristova teológia“; dogmy však namiesto tejto „Kristovej teológie“ vychádzajú z „teológie o Kristu“ (christológie) – ale to je niečo úplne iné! Táto christológia, na rozdiel od jednoduchej evanjeliovej kerygmy „Ježiš je Kristus“, sa vplyvom špekulácií „teofilozofov“, rôznych „logovských“, „homoúsiovských“ a iných teórií stala zahmleným, neraz pre samotných autorov nejasným učením (preto svoje výtvary často oni sami označujú ako „Božie tajomstvo“). Extraktom tþhto učenia a jeho obmenami vznikali dogmy (rovnako nebiblické, nelogické, ako učenie, z ktorého vznikli).

Dejiny dogmy, to sú vlastne dejiny deformácie evanjelia. Ak ich človek nepozná, neraz ťažko môže rozlíšiť, čo z toho, čo mu je predkladané ako náboženstvo, pochádza od Boha (z Jeho slova) a čo je plodom špekulácií ľudí, skrytých za štítom autority cirkvi, tradícií a čo ja viem čoho ešte; ťažko rozpozná to, čo mu ponúka, čo od neho vyžaduje a pred čím ho vystríha samotný Boh, od toho, čo mu prikazuje, k čomu ho tlačí, čím ho zväzuje a neraz mátie cirkevná vrchnosť.

Teda „o dogme“ preto, aby človek poznal jej pôvod a podstatu, aby ju dokázal odlíšiť od Božieho slova, najmä od evanjelia.

Harnackove Dejiny dogmy však nepojednávajú iba o dogme (dogmách), je to perfektný a (takmer) kompletný prehľad kresťanského myslenia v staroveku a stredoveku, a nielen myslenia, ale aj bojov, porážok, víťazstiev jednotlivých smerov a koncepcií, deformovania i reformovania pôvodného čistého a jednoduchého evanjelia, ako ho zvestoval Ježiš Kristus. Je to smutný príbeh o zatemnení radostnej zvesti gréckou pohanskou filozofiou, o dusení evanjeliovej slobody cirkevným zákonníctvom, o skostnatení živého posolstva v nemennú dogmu, ale i radostné konštatovanie, že nič z toho nedokázalo evanjelium zničiť; že zostalo živé aj v tých najnepriaznivejších podmienkach.

Prečo „stručné“ dejiny...?

Pôvodné Harnackove „Dogmengeschichte“ sú rozsiahle, trojzväzkové. My vydávame vlastne autorov „náčrt dejín dogmy“. Nejde však o žiadne „neúplné torzo“ (aké neraz vznikne, ak výber z obsiahlejšieho diela robí editor, redaktor a pod.). Tento výber totiž urobil samotný autor, čo zaručuje, že nič podstatné nebolo vypustené. Harnack svoje dejiny skrátil („zostručnil“), aby mohli slúžiť ľuďom teo-

lógie ako vysokoškolská učebnica (kiežby ako taká mohla poslúžiť aj v súčasnosti našim študentom!).

Prečo v slovenčine?

Tento slovenský preklad vychádza z českého prekladu Fr. Žilku, ktorý vyšiel v r. 1903 (a v reedícii – ako fotomechanická pretač – v r. 1974). Vydávame ho preto, lebo – 1. obe české vydania sú dnes už prakticky (a to nielen slovenskému čitateľovi) nedostupné, – 2. keď sme sa už rozhodli pre nové vydanie na Slovensku, volili sme, pochopiteľne, preklad do slovenčiny – a to ani nie azda preto, žeby výborný Žilkov preklad bol slovenskému čitateľovi nezrozumiteľný, pretože je v češtine, ale preto, že mnohým by mohol byť ťažko zrozumiteľný, lebo je **v starej** češtine (čeština 19. storočia je predsa len hodne odlišná od češtiny 21. storočia); účelom nášho prekladu je skrátka pretlmočenie knihy do **dnešnej, dobre zrozumiteľnej reči**. Nebolo to celkom jednoduché, a nie vždy sa to možno dokonale podarilo. Prekladateľ odbornej knihy je – pokiaľ ide o „rečovú kultúru“ – v horšej situácii ako prekladateľ napr. „krásnej literatúry“: musí dbať totiž predovšetkým na vecnú presnosť, a formálna stránka (jazyková „krása“, štylistická uhladenosť) musí neraz ustúpiť. Napr. zložité myšlienky autora, často vyjadrené v dlhých súvetiach (zaberajúcich neraz viac ako pol strany), nebolo vždy možné pretlmočiť jednoducho, krátkymi a veľmi dobre zrozumiteľnými vetami. Čitateľ bude preto asi musieť občas spomaliť, možno niektoré vety – ak im chce dobre porozumieť – si bude musieť prečítať aj opakovane. To však čitateľovi zvyknutému čítať odborné texty, celkom isto nebude nijako prekážať.

Číslovanie strán.

Okrem bežného číslovania strán knihy – v strede dolnej časti (v tzv. päte) strany – je v knihe aj iné číslovanie, ktoré je prevzaté z českého prekladu z r. 1903. Hlavným dôvodom ponechania tľhto pôvodného číslovania je použitie pôvodného registra; má teda pomôcť pri vyhľadávaní jednotlivých hesiel podľa registra, ako aj pri hľadaní paralelných myšlienok či údajov podľa občasných odvolávok v texte knihy. Toto číslovanie je uvedené v texte medzi odstavcami pod predeľovacou čiarou, a to vždy pred prvým odstavcom príslušnej strany. Občas sa stalo, že na príslušnej strane nebol text rozdelený na odstavce; v takom prípade, je označená príslušná „dvojstrana“, výnimočne i „trojstrana“ (napr.: „str. 187-189“). V obsahu knihy je uvedené oboje stránkovanie (stránkovanie českého vydania je v zátvorke). Verím, že táto „malá zvláštnosť“ stránkovania čitateľovi nesťažii, ale naopak uľahčí orientovať sa v knihe.

V októbri 2004.

M. B. B.

Predhovor k českému vydaniu

Vydávame v preklade jedno zo základných diel svetovej vedeckej historickej literatúry, ktorými teológia najmä v Nemecku podstatne rozšírila a obohatila vedecké poznatky 19. storočia.

Z autorov predhovoru k 2. vydaniu (1893) vyberáme vysvetlenie, že tento nárys je spracovaný na základe obširnej (trojzväzkovej) učebnice. Autorovi záležalo na tom, aby vykreslil priebeh vývoja, vylúčil všetko, čo sťažuje pohľad naň, a vylíčil ho v súvislostiach. Táto kniha je určená predovšetkým vysokoškolským poslucháčom, ale možno poslúži aj tým, ktorí hoci nie sú bohoslovci, chcú sa stručne poučiť o priebehu jedného z najdôležitejších historických vývojov. Pravdaže predpokladá to znalosť najdôležitejších udalostí. Preto odkazuje na výbornú prácu Karla MÜLLERA „Grundriss der Kirchengeschichte“ zv. I. 1892, z ktorého sa môžu mnohému poučiť aj bývalí poslucháči teológie.

V teológii je 19. storočie storočím dejín. Popri historicko-kritickom bádani o písomných prameňoch izraelského a kresťanského monoteizmu v Starom a Novom Zákone, a s tým súvisiacom spracovaní dejín náboženstva, sú dejiny dogmy v teológii 19. stor. hlavným poľom práce a novo objaveným náleziskom nových poznatkov. Oba tieto najviac spracovávané obory teológie spolu súvisia, a to tak, že dejiny dogmy sú pokračovaním dejín starozákonného a novozákonného náboženstva. Na oboch poliach bolo vykonané veľmi veľa, a to nielen pre teológiu, ale aj pre históriu a náboženskú filozofiu a i. Harnackove diela sú vrcholom tejto práce. Prof. Loofs, ktorý je v tomto obore majstrom len o niečo menším, nazýva Harnackove diela metodicky epochálnymi a obsahovo geniálnymi. A to právom. Harnack totiž dôsledne a s úspechom súvislo vylíčil celkový prehľad jednotného prúdu dejinného vývoja; nezanedbal pritom ani jednotlivosti, ale zaradil ich do celku tak, že nikde nie je narušený dojem jednotného vývoje. To po stránke metodickej. Obsahovo sa u Harnacka zase spája podivuhodné zvládnutie látky s umením jasného a výstižného vylíčení, duchaplná koncepcia a konštrukcia v celku i jednotlivostiach s prenikavou a nestrannou kritikou.

Harnackove dejiny dogmy podávajú vnútorný vývoj kresťanského náboženstva po stránke myšlienkovvej a poznatkovej ako proces a plod gréckeho ducha na pôde Evanjelia, a to tak, že obsah kresťanstva bol pojmovo spracovaný myšlienkovými pomôckami gréckej filozofie tak podstatne, že tieto pomôcky úplne a nerozlučne splynuli s obsahom, a to neraz na jeho škodu. Kresťanstvo – dedičstvom zo Starého Zákona a tým novým, čo priniesol Ježiš Kristus – dodalo predmet alebo obsah, ale grécka všeobecná vzdelanosť bola pôdou a grécka filozofia nástrojom spracovania a grécka ríša rámcom tvorby a šírenia. Pre Harnacka znamená vznik a vývoj dogiem pogrčtenie Evanjelia, teda zosvetštenie niečoho, čo bolo duchovné a absolútne, a tým čiastočne spreneverenie sa Evanjelia samého sebe. Vznik dogmatického kresťanstva v katolicizme znamená úpadok a oslabenie Evanjelia, kresťanstva. Dogmy vlastne do kresťanstva nepatria. Pravdaže týmto procesom pogrčtenia kresťanstvom vykonal to, čo v ňom v princípe bolo od počiatku: stalo sa náboženstvom svetovým – ale za cenu spovrchnenia.

Tento dôraz na súčinnosť gréckeho ducha pri tvorbe dogiem je v dejinách dogmy zvláštnosťou Harnackovho chápania; v tom spočíva jeho sila a pôvodnosť, ale tiež jednostrannosť a slabosť. To je treba mať na pamäti a po tejto stránke čítať jeho závery kriticky.

Dejiny dogmy vôbec, a Harnackove zvlášť, rúcajú dogmatické, predpajaté cirkevnícke nazeranie na pojmovú stránku kresťanského náboženstva, na dogmu, lebo ukazujú, že dogma nie je púhym a čistým výrazom Božieho zjavenia v Písme svätom, a najmä že nie je a nikdy nebola od počiatku rovnaká a hotová (ako tvrdí rímsko-katolícka cirkev). Ukazuje, že dogmy pripravovali teológovia, neraz i „kacíri“, upravovala ich súčasná filozofia, tvorila a menila teológia, pričom neraz bolo ťažisko záujmu posunuté k vonkajšiemu. Harnack však pritom ukazuje, ako sa v tomto mnohotvárnom vývoji predsa len zachovali základné myšlienky Evanjelia, a najmä ako ústredný význam osoby Ježiša Krista nikdy nebol pustený zo zreteľa – niekedy, pravdaže, napriek prijatej dogmy a navzdor oficiálnym zástupcom cirkvi a teológie – a ako sa stále diali pokusy o návrat k pôvodnej prostote a rýdzosti (Augustín, reformácia). U Harnacka možno sledovať, ako sa oficiálne dogma vyvíjala z rôznych názorov, obyčajne kompromisom, a chápeme vznik a ustálenie zvlášť katolicizmu, ktorý sa javí ako najjednoduchší a najbezohľadnejší pokus o rozriešenie svetového názoru na základe kresťanstva v dogmatickej forme.

Harnackova kniha dá nášmu čitateľovi mnoho nového a prekvapujúceho. U nás je tento obor histórie dosiaľ úplne zanedbaný; v katolíckej cirkvi nie je ani pôda pre takéto bádanie, pretože jej dogmatizmus robí dogmu nedotknuteľným stredobodom náboženstva a veriaci jeho prijímanie prehlasuje za hlavnú známku subjektívneho náboženstva a nezbytnú podmienku spasenia.

Preklad knihy, ktorej obsah je tak zahustený, nie je ľahkou prácou. Snažil som sa prekladať verne, aby som zachoval pôvodný ráz. Ale stručnosť, ak má byť zachovaná, pôsobí ťažkosti. Za dôležitejší som pokladal obsah originálu, ako slovnú formu prekladu. Azda sa bude tu a tam zdať niektorý obrat nie dosť hladkým, možno i nečeským; Nemyslím si však, že je germanizmom všetko, čo v češtine možno povedať rovnako ako v nemčine.

Na rozdiel od originálu má táto kniha pre širší okruh čitateľov tú výhodu, že prekladá grécke a latinské citáty, čím sa stane prístupnejšou tiež čitateľom bez klasického školského vzdelania. Veľkú časť týchto citátov preložil pán Jos. Kopal, fil., ktorému za to ďakujem.

Do tlače sa, nie vinou prekladateľa, vlúdili niektoré chyby, najmä v gréckych citátoch. Podstatnejšie z nich opravujem na konci knihy. Menšie nedopatrenia, v prízvuku atď., si opraví každý ľahko sám. – Niektoré nedôslednosti v spôsobe písania prosím, aby boli ospravedlnené tým, že strojová sadzba robí korektúry obtiažnymi a drahými.

Na Mělníku, v auguste 1903

F. Ž.

OBSAH

Predhovor k slovenskému vydaniu z r. 2005	3
Predhovor k českému vydaniu z r. 1904	7
Úvod do náuky o dejinách dogmy	
§ 1. Pojem a úloha dejín dogmy	9 (1)
§ 2. História dejín dogmy	11 (5)
Predpoklady dejín dogmy	
§ 3. Úvod	12 (7)
§ 4. Evanjelium Ježiša Krista podľa jeho svedectva o sebe samom	12 (7)
§ 5. Spoločné kázanie o Ježišovi Kristu v prvej generácii jeho veriacich	14 (10)
§ 6. Význam vtedajšieho výkladu Starého Zákona a židovskej nádeje do budúcnosti pre charakter najstaršieho kresťanského kázania	15 (12)
§ 7. Vplyv náboženských názorov a náboženskej filozofie helenistických Židov na pretvorenie základných pojmov kresťanstva	18 (16)
§ 8. Náboženské dispozície Grékov a Rimanov v prvých dvoch storočiach a vtedajšia grécko-rímska náboženské filozofia	19 (19)
	21 (21)

Prvý diel

Vznik cirkevnej dogmy.

Prvá kniha

Príprava.

1. kapitola	
§ 9 Orientácia v histórii	23 (25)
2. kapitola	
§ 10. Čo bolo všetkým kresťanom spoločné, a ich odtrhnutie sa od židovstva	23 (26)
3. kapitola	
§ 11. Všeobecná viera a začiatky poznania v pohanskom kresťanstve, ktoré sa vyvíjalo v katolicizmus	25 (28)
4. kapitola	
§ 12. Kresťania zo židovstva a ich vylúčenie	31 (40)
5. kapitola	
§ 13. Pokusy gnostikov vytvoriť apoštolskú vierouku a kresťanskú teológiu, alebo: akútne zosvetšenie kresťanstva	34 (44)
6. kapitola	
§ 14. Marcionov pokus odstrániť starozákonný podklad evanjelia, očistiť tradíciu a obnoviť kresťanstvo na základe Pavlovho učenia	39 (53)

Druhá kniha

Základy.

1. Kapitola	
§ 15. Orientácia v histórii	41 (56)
I. Ustálenie a postupné zosvetštenie kresťanstva ako cirkvi	
2. kap. Stanovenie apoštolských pravidiel pre cirkevné kresťanstvo.	
Katolícka cirkev	42 (58)
§ 16. A. Apoštolské pravidlo viery	43 (59)
§ 17. B. Apoštolská zbierka spisov (písma Nového Zákona)	44 (62)
§ 18. C. Apoštolský úrad	47 (67)
3. kap. Staré kresťanstvo a nová cirkev.	
§ 19. Montanizmus a jeho všeobecný vplyv na cirkev	49 (70)
§ 20. Pretvorenie sviatostných zariadení: kňazstvo, prostriedky milosti, krst, eucharistia	52 (75)
II. Ustálenie a postupné pogrčtenie kresťanstva ako vierouky	
4. kapitola	
§ 21. Cirkevné kresťanstvo a filozofia. Apologeti.	55 (80)
5. kapitola	
§ 22. Starokatolícki Otcovia: Ireneus, Tertullián, Hippolyt atď.	60 (90)
6. kap. Cirkevní náboženský filozofi Klement a Origenes	
§ 23. Klement	68 (104)
§ 24. Origenes	70 (107)
7. kap. Rozhodujúci úspech teologickej špekulácie na poli pravidla viery, alebo zmena formy cirkevného učnia prijatím logovskej christológie.	75 (116)
§ 25. Vylúčenie dynamického monachianizmu čiže adopcianizmu	76 (118)
§ 26. Vylúčenie modalistického monarchianizmu	79 (122)
§ 27. Dejiny orientálnej filozofie do začiatku 4. storočia	82 (129)

Druhý diel

Vývoj cirkevnej dogmy.

Prvá kniha

Dejiny vývoja dogmy ako náuky o bohočloveku na základe prirodzenej teológie (Východ).

1. kapitola	
§ 28. Orientácia v histórii	85 (134)
2. kapitola	
§ 29. Základné predstavy o spasení a všeobecný náčrt vierouky	90 (142)
3. kap. Pramene poznania a autority, čiže Písmo, tradícia, cirkev.	92 (145)
§ 30. Písmo sväté	92 (146)
§ 31. Tradícia	93 (148)
§ 32. Cirkev	96 (152)

A. Náuka o vykúpení a jej predpoklady, čiže prirodzená teológia

4. kapitola	
§ 33. Náznaky o Bohu-Stvoriteľovi ako darcovi spasenia	97 (153)
5. kapitola	
§ 34. Náznaky o človeku ako subjekte prijatia spasenia	98 (156)
B. Náuka o vykúpení v osobe bohočloveka v jej historickom vývoji	
6. kapitola	
§ 35. Náuka o nevyhnutnosti a skutočnosti vykúpenia skrze vtelenie Syna Božieho	101 (160)
7. kap. Náuka o homouzii Syna Božieho so samotným Bohom.	103 (164)
§ 36. Od počiatku sporu po synodu v Niceji	103 (164)
§ 37. Do smrti Konštantiovej	108 (173)
§ 38. Po Konštantinopolské koncily (381, 383)	111 (176)
§ 39. Náuka o Duchu svätom a o Trojici	113 (181)
8. kapitola	
§ 40. Náuka o dokonalej rovnosti vteleného Syna Božieho s ľudstvom	116 (186)
9. kap. Pokračovanie. Náuka o osobnom zjednotení božskej a ľudskej prirodzenosti vo vtelenom Synovi Božom.	119 (191)
§ 41. Nestoriovský spor	119 (191)
§ 42. Eutychovský spor	122 (195)
§ 43. Monofyzické spory a 5. koncil	125 (200)
§ 44. Monoteletické spory a 6. koncil	127 (204)

C. Predbežné používanie vykúpenia

10. kapitola	
§ 45. Mystika a mystéria	129 (207)
§ 46. Uctievanie anjelov, svätých, obrazov atď.	132 (212)
11. kapitola	
§ 47. Náčrt dejín vzniku ortodoxnej sústavy	134 (216)

Druhá kniha

Rozšírenie a premena dogmy v náuku o hriechu, milosti a prostriedkoch milosti na cirkevnom základe (Západ).

1. kapitola	
§ 48. Orientácia v histórii	138 (221)
2. kapitola	
§ 49. Západné kresťanstvo a západní teológovia pred Augustínom	139 (222)
3. kapitola	
§ 50. Historický význam Augustína ako autora korekcie kresťanskej zbožnosti	141 (227)
4. kap. Historický význam Augustína ako cirkevného učiteľa	144 (231)
§ 51. Augustínova náuka o prvých a posledných veciach	145 (233)
§ 52. Donatistický boj. Spis De civitate dei. Náuka o cirkvi a prostriedkoch milosti	148 (238)
§ 53. Pelagiovský boj. Náuka o milosti a hriechu	152 (244)
§ 54. Augustínovo vysvetlenie symbolu. Nová náboženská náuka	157 (253)
5. kap. Dejiny dogmy na Západe do začiatku stredoveku (430–604)	159 (256)

§ 55. Boj semipelagianizmu a augustinizmu	159 (257)
§ 56. Gregor Veľký	161 (259)
6. kap. Dejiny dogmy v dobe karlovskej renesancie	163 (262)
§ 57. Adopciánsky spor	163 (263)
§ 58. Spor o predestinácii	164 (264)
§ 59. Spor o výraz „filioque“ a o obrazy	165 (266)
§ 60. Pokrok v praxi a teórii omše (dogma o Večeri Pánovej) a pokánia	165 (266)
7. kap. Dejiny dogmy v čase Cluny, Anselma a Bernharda až do konca 12. stor.	167 (270)
§ 61. Rozmach pobožnosti	168 (271)
§ 62. K dejinám cirkevného práva	170 (274)
§ 63. Obrat vedy	170 (275)
§ 64. Práce o dogme	173 (280)
A. Berengarský spor	173 (281)
§ 65. B. Anselmova satisfakčná teória a náuku teológov 12. storočia o zmierení	175 (283)
8. kap. Dejiny dogmy v období žobravých rádov až do začiatku 16. storočia	177 (287)
§ 66. K dejinám zbožnosti	178 (288)
§ 67. K dejinám cirkevného práva. Náuka o cirkvi	181 (292)
§ 68. K dejinám cirkevnej vedy	184 (298)
§ 69. Scholastický charakter dogmatiky	188 (303)
A. Spracovanie zdedených articulí fidei	188 (304)
§ 70. B. Scholastická náuka o sviatostiach	190 (308)
§ 71. C. Pretvorenie augustinizmu na náuku o zásluhách	198 (321)

Tretia kniha

Trojaké zakončenie dejín dogmy

1. kapitola	
§ 72. Orientácia v histórii	203 (329)
2. kap. Zakončenie dogmy v rímskom katolicizme	
§ 73. Kodifikácia stredovekých náuk v protiklade k protestantizmu (Tridentinum)	206 (334)
§ 74. Potridentský vývoj ako príprava na Vatikánium	209 (339)
§ 75. Vatikánium	213 (345)
3. kap. Zakončenie dogmy a antitrinitarizmu a socinianizmu.	
§ 76. Historický úvod	213 (346)
§ 77. Sociniovská náuka	215 (350)
4. kap. Zakončenie dogmy v protestantizme	
§ 78. Úvod	218 (354)
§ 79. Lutherovo kresťanstvo	219 (356)
§ 80. Lutherova kritika panujúcej cirkevnej tradície a dogmy	222 (360)
§ 81. Katolícke prvky, ktoré Luther ponechal popri svojom kresťanstve a v ňom	224 (364)
Register	229 (371)

Adolf von Harnack: STRUČNÉ DEJINY DOGMY

Preklad do slovenčiny / edícia (2004/2005): M. B. BENJAN / BEEM

Prvé vydanie:

Vydal a vytlačil: Bratia Sabovci, Zvolen. 2005
ISBN 80-89029-89-2

Druhé vydanie:

V elektronickej forme vydal: MB.KB, Sliač. 2012